

היום נלמד בעזרת ה':

בבא מציעא דף ד

רבי חייא שנה ברייתא: התובע את חבריו מאה וחבירו כופר וטוען שאינו חייב כלום, ושני עדים מעידים שהוא חייב לו חמישים. עליו לשלם חמישים ולהישבע על חמישים, כי 'לא תהא הודאת פיו (- מודה במקצת חייב שבועה) גדולה מהעדאת עדים'. ומניין שהיא לא תהיה גדולה? מקל וחומר. הגמרא מבררת מהו הקל וחומר.

אלא אמר רב פפא: הקל וחומר הוא מ'גלגול שבועה של עד אחד'. חבירו תובע אותו כסף והוא כופר וטוען שאינו חייב כלום, ועד אחד מעיד שהוא חייב את הכסף, הוא חייב להישבע שהוא לא חייב.

ויש דין שאם לתובע יש תביעה נוספת על הנתבע שהיא לא מחייבת את הנתבע שבועה, בכל אופן ברגע שהוא כבר מתחייב שבועה על פי העד אחד, מתגלגלת עליו שבועה נוספת על התביעה השניה.

ואם כן כמו שעד אחד מחייב אותו שבועה על מה שהוא לא העיד עליו (דהיינו בגלגול שבועה), ואפילו שעד אחד לא יכול לחייב ממון (אלא רק לחייב שבועה), קל וחומר שעדים שמחייבים ממון שחייבו את הנתבע שבועה על מה שלא העידו (דהיינו על החמישים שהוא כופר).

דחיה: מה לגלגול שבועה: עד אחד מחייב שבועה על מה שלא העיד רק בגלל הגלגול שבועה, מה שאין כן עדים. ביאור הדבר, עד אחד מחייב אותו שבועה על מה שהוא מעיד (על מה שכפר הנתבע בכל הממון) ועל ידי גלגול שבועה הוא מחייב אותו גם על מה שלא העיד (על התביעה נוספת). מה שאין כן עדים שהעידו שהוא חייב חמישים, לא מחייבים אותו שבועה אלא מחייבים אותו לשלם אותם. ואם כן מניין לנו שהם יחייבו אותו שבועה על מה שלא העידו (כלומר על החמישים שהוא כופר)?

אלא חוזרת בה הגמרא. הקל וחומר הוא באמת מ'עד אחד' בלי גלגול שבועה.

(כמו שאמרה הגמרא בסוף העמוד הקודם – אם עד אחד מחייב אותו שבועה ואפילו שהוא לא יכול לחייב ממון (במקרה שהנתבע כופר הכל והעד מעיד שהוא חייב בכל), קל וחומר לעדים שמחייבים ממון שיחייבו את הנתבע שבועה (במקרה שהוא כופר הכל והם מעידים על חמישים, שישבע על החמישים שהוא כופר כמו שאמר רבי חייא).

ומה שהקשינו (שם) שעד אחד לא דומה לשני עדים. כי עד אחד מחייב אותו שבועה על מה שהוא מעיד (הנתבע כפר בכל והעד מעיד שהוא חייב בכל, ואז הנתבע צריך להישבע שהוא פטור), ואילו רבי חייא אומר ששני עדים יחייבו אותו שבועה על מה שהם לא מעידים (על החמישים הנוספים).

תשובה: פיו יוכיח: מודה במקצת חייב שבועה על מה שהוא כופר (חבירו תבע אותו מאה והוא הודה מעצמו בחמישים, חייב להישבע על החמישים הנוספים). וממנו נלמד לשני עדים שיחייבו שבועה על מה שהנתבע כופר.

פירכא: מה לפיו: אי אפשר ללמוד מפיו. כי אם הוא הודה ב'פיו' שהוא חייב ובאו עדים והכחישו אותו והעידו שהוא פטור, הוא לא נפטר בכך אלא עדיין הוא חייב (כי 'הודאת בעל דין כמאה עדים'). ואילו עדים שהעידו שהוא חייב ובאו עדים אחרים והכחישו אותם הוא נפטר מלשלם.

תשובה: עד אחד יוכיח: שאם מכחישים אותו עדותו מתבטלת (והיינו החיוב שבועה שהוא רצה לחייב מתבטל), ובכל אופן הוא מחייב שבועה בעדותו (אם הוא לא הוכחש). קל וחומר לשני עדים שיחייבו שבועה.

פירכא: מה לעד אחד: עד אחד לא דומה לשני עדים. כי עד אחד מחייב אותו שבועה על מה שהוא מעיד (הנתבע כפר בכל והעד מעיד שהוא חייב בכל, ואז הנתבע צריך להישבע שהוא פטור) ואילו רבי חייא אומר ששני עדים יחייבו אותו שבועה על מה שהם לא מעידים (על החמישים הנוספים).

תשובה: פיו יוכיח: כנ"ל. **וחזר הדין וכו'.** כלומר והכל חוזר בחזרה. כי שוב נשאל 'מה לפיו וכו', ושוב נענה 'עד אחד יוכיח וכו'. ושוב נשאל 'מה לעד אחד וכו', ושוב נענה 'פיו יוכיח'. ונמצא שיש כאן 'פיו' ו'עד אחד' שיש בכל אחד מהם דבר שאין בשני, אבל 'הצד השווה' שבשניהם יחד 'שעל ידי טענה וכפירה הם באים'. כלומר אחד תובע את חבירו וחבירו כופר, והנתבע חייב שבועה. ומשניהם נלמד שגם בשני

עדים בטענה וכפירה (שאחד תובע את חברו מנה וחבירו כופר בכל ועדים מעידים שחייב חמישים) שיתחייב הנתבע שבועה.

פירכא: מה להצד השווה: אי אפשר ללמוד מהצד השווה לעדים. בגלל שבפיו ובעד אחד על מה שהוא כופר הוא לא 'מוחזק כפרן', כי יתכן והוא דובר אמת (ועד אחד הרי לא נאמן), ולכן אנו מחייבים אותו שבועה ומאמינים לו בשבועתו. אבל בשני עדים שמעידים נגד דבריו ומתברר שהוא שקרן (הם מעידים שהוא חייב חמישים ונמצא שהוא שיקר כשאמר שהוא לא חייב כלום), אם כן לא נחייב אותו שבועה כי אי אפשר להאמין לו.

קושיא: ובעדים מי הוחזק כפרן וכו': הכופר בהלוואה וטוען שהוא לא חייב למלוה כלום, ובאו עדים והעידו שהוא חייב, הוא עדיין לא פסול לעדות. דהיינו אנו לא אומרים שהוא גזלן והוא 'רשע' הפסול לעדות, בגלל שיתכן והוא מתכוין להחזיר את הכסף רק הוא לא רוצה להודות כדי לא להתחייב להחזיר אותו מיידית משום שעדיין הוא לא הצליח להשיג את הכסף בחזרה. אבל הכופר בפקדון ובאו עדים, הוא פסול לעדות, משום שעליו להחזיר את הפקדון מיידית ואם כן הוא גזלן.

נמצא שגם בשני עדים המעידים על לווה שכופר הכל שהוא חייב חמישים, הלווה לא 'מוחזק כפרן'. ואם כן אין זו פירכא על 'הצד השווה'.

אלא פריך הכי: אלא הגמרא פורכת באופן אחר. הודאת פיו ועד אחד אין בהן 'תורת הזמה' דהיינו 'בפיו' לא שייך כלל הזמה, וגם 'בעד אחד' שהעיד על הנתבע שהוא חייב ואחר כך באו שני עדים והזימו אותו, אמנם עדותו בטלה אבל הוא פטור מלשלם 'כאשר זמם'. מה שאין כן שני עדים שהעידו על הנתבע שחייב ולאחר מכן באו שני עדים אחרים והזימו אותם, שהם חייבים לשלם לנתבע כאשר זממו לעשות בעדותם. ולכן אי אפשר ללמוד מהצד השווה שבפיו ועד אחד לשני עדים.

הא לא קשיא: אין זו קושיא. כי רבי חייא לא מחשיב 'תורת הזמה' לפירכא. משום שעד אחד גם כן יש בו הזמה ומתבטלת עדותו, ורק שאין בו תשלום קנס של 'כאשר זמם'. (וזה שהוא לא משלם לא נותן לעדות שלו תוקף יותר, כי כאמור בכל מקרה היא מתבטלת).

הגמרא עוברת להקשות על רבי חייא מהמשך דבריו לעיל (בדף ג',א). רבי חייא הביא ראייה לדבריו ממשנתנו 'שניים אוחזין בטלית וכו'. כל אחד מחזיק בחצי

ותובע את חבריו את החצי הנוסף. מכיון שכל אחד מחזיק בחצי יש לו על זה 'אנן סהדי' (- תוקף של עדים) שהחצי הזה שייך לו. נמצא שכל אחד טוען כולה שלי וכופר בטענה של חבריו לגמרי, ומאיזך לכל אחד יש עדים שחבריו חייב להביא לו חצי. ועל כך אומרת המשנה שכל אחד צריך להישבע.

קושיא: **אלא דקאמר ותנא תונא:** אין המקרה של המשנה דומה למקרה שעליו דיבר רבי חייא. כי רבי חייא דיבר על מקרה שלמלווה יש עדים שהלווה חייב לו חמישים, אבל ללווה אין עדים שהוא לא חייב את החמישים הללו (כי אם היו עדים ללווה רבי חייא לא היה מחייב אותו שבועה). אבל במשנתנו לכל אחד יש עדים שחציה שלו (כלומר 'אנן סהדי'). ואם כן הסיבה שהם חייבים שבועה, אינה בגלל שיש כאן הודאה במקצת הטענה, אלא זו תקנת חכמים כדי שלא יהא כל אחד הולך ותופס טליתו של חברו וטוען שהיא שלו.

תשובה: **אלא כי אתמר ותנא תונא:** אלא הראייה שהביא רבי חייא ממשנתנו אינה הולכת על דבריו הראשונים, אלא על מה שאמר במקום אחר.

התובע את חברו על הלוואה של מאה, וחברו עונה לו 'אני חייב לך רק חמישים והילך' כלומר לא נגעתי בהם והם שלך בכל מקום שהם נמצאים. לדעת רבי חייא הוא עדיין חייב שבועה של 'מודה במקצת'. ואנו לא אומרים שמכיון שהוא אמר 'הילך' אין כאן הודאה במקצת, כי על החמישים שאמר הילך הם נחשבים כבידו של המלווה ואינם כלל בתוך התביעה, ואילו על החמישים הנוספים שהוא תובע אותו הוא כופר בהם, ואם כן הוא פטור משבועה וכדעת רב ששת להלן.

ותנא תונא: ועל כך הביא רבי חייא ראייה ממשנתנו. כל אחד מחזיק בחצי טלית וטוען שכל הטלית שלו. נמצא שכל אחד תובע את חברו על כל הטלית וחברו כופר על כל הטלית, ויש עדים שמעידים שחצי טלית שייכת לתובע (כי ההחזקה שלו בטלית היא 'אנן סהדי' שהיא שלו כנ"ל). וכאן הרי זה כאילו הנתבע אומר לו 'הילך' שהרי 'אנן סהדי' שמה שהתובע מחזיק זה שלו. ובכל אופן כל אחד חייב שבועה. (והגמרא מבינה כרגע שהחיוב שבועה הוא דאורייתא. ויתבאר לקמן).

ראייה שגם בהילך יש חיוב שבועה!

עד כאן התבארו דברי רבי חייא לעיל. והגמרא ממשיכה לעסוק בסוגיית 'הילך' ומביאה את דעתו של רב ששת החולק על רבי חייא. (וכמו שביארנו אותם למעלה).

קושיא: ולרב ששת קשיא מתניתין: שהרי רבי חייא הביא מהם ראייה שהילך חייב שבועה כנ"ל.

תירוץ: אמר לך רב ששת: משנתנו לא מדברת כלל על שבועה דאורייתא. וכמו שהקשינו לעיל שהרי יש לכל אחד 'אנן סהדי' ואין זה דומה לשבועת מודה במקצת שחייבה התורה ששם רק למלוה יש עדים. אלא השבועה היא מתקנת חכמים וכנ"ל.

ואידך: ורבי חייא עונה - אכן השבועה של משנתנו היא רק תקנת חכמים, ובכל אופן יש ממנה ראייה שבהילך יש חיוב שבועה מדאורייתא. כי אם נאמר שהילך חייב, מובנת תקנת חכמים שתקנו שבועה כעין דאורייתא. אבל אם נאמר שהילך פטור, לא יתכן שחכמים יתקנו שבועה חדשה שאין כדוגמתה בתורה!

קושיא מבריייתא על רבי חייא שאמר לעיל ש'הילך' חייב שבועה:

מיתיבי, סלעים, דינרין: שטר שכתוב בו 'פלוני לווה מפלוני סלעים', ולא כתוב כמה סלעים, או שכתוב בו 'פלוני לווה מפלוני דינרים', ולא כתוב כמה דינרים, המלווה טוען שהלווה לו חמש סלעים (או דינרים) והלווה טוען שלווה ממנו שלוש סלעים, לדעת ר"ש בן אלעזר - כיון שהלווה הודה במקצת עליו להישבע. לדעת ר"ע - כיון שמיעוט 'סלעים' הוא שני סלעים, הרי שהלווה היה יכול לומר שלווה ממנו רק שני סלעים, והשטר מסייע לו שהוא דובר אמת, שכיון שלווה שני סלעים לכן לא כתוב בשטר כמה סלעים אלא כתוב 'סלעים' סתם, וכיון שהוא אומר שלווה ממנו שלושה סלעים הרי הוא כמשיב אבידה למלווה, והדין הוא שמשיב אבידה פטור מן השבועה. ע"כ הבריייתא.

קתני מיהת: מדברי ר"ש בן אלעזר שאמר בבריייתא 'הואיל והודה מקצת הטענה ישבע' עולה שכיון שהלווה טוען 'שלוש' לכן חייב להישבע, אבל אם היה טוען 'שתים' היה פטור משבועה לפי שהוא מודה בדבר שכבר כתוב בשטר (= כפי שביארנו, שהשטר מסייע לו כיון שכתוב בו 'סלעים' סתם ומשמעותו שני סלעים), וזהו 'הילך', כיון שכל משמעות השטר הוא 'הילך' שהרי הקרקעות שלו משועבדות למלווה על שני הסלעים הללו, ובשעה שמודה הלווה יש ביד המלווה קרקע משועבדת בשווי שני סלעים, (אבל כשהוא טוען 'שלוש' אין זה 'הילך' כיון שהקרקעות לא משועבדות על הסלע השלישי משום שהוא מְלוֹה בעל-פה), נמצא שהטוען 'הילך' פטור משבועה וזה שלא כדברי רבי חייא!

תירוץ: לא, לעולם אימא לך: באמת גם אם הוא היה טוען 'שתים' היה חייב שבועה, והברייתא כתבה שהוא טוען 'שלוש' כדי להשמיע לנו שבזה נחלקו רשב"א ור"ע שרשב"א סובר שאינו משיב אבידה אלא כמודה במקצת הטענה וחייב שבועה, אבל אם טוען 'שתים' גם ר"ע מודה שחייב שבועה.

קושיא: אי הכי: אם גם כשהוא טוען 'שתים' הוא חייב שבועה, א"כ מדוע שכשהוא הודה ואמר 'שלוש' רשב"א אמר 'הואיל והודה מקצת הטענה ישבע?' היה עליו לומר 'אף זה ישבע!' דהיינו לא רק מודה בשתיים אלא גם מודה בשלוש, ומכך שהוא אמר 'הואיל' וכו' משמע שהוא חייב שבועה משום שהודה במקצת, דהיינו שהודה על הסלע השלישי, אבל אם היה אומר 'שתים' אין זו הודאה משום שזהו 'הילך' ופטור משבועה.

מחמת הקושיא הגמ' מסבירה את הברייתא באופן אחר:

אלא: אלא באמת אם טוען 'שתים' פטור משבועה, אבל הטעם לא משום 'הילך', לפי שהטוען 'הילך' חייב שבועה כדברי רבי חייא, אלא פטור לפי שהעדים החתומים בשטר מעידים כדבריו שלווה רק שתיים, ולכן הם כתבו בשטר 'סלעים' סתם ולא פירשו כמה, ולכן פטור משבועה.

אי נמי: אפשרות נוספת: אם טוען 'שתים' פטור משבועה לפי שבשטר כתוב שחייב רק שתיים, ושטר נחשב לשיעבוד קרקעות (= שע"י השטר המלווה יכול לגבות מהקרקעות המשועבדים להלוואה), וכשם שלא נשבעים על כפירת שיעבוד קרקעות כך הודאה בשיעבוד קרקעות לא יכולה להביא לידי שבועה, אבל כשהמלווה טוען 'חמש' והלווה אומר 'שלוש' יש כאן גם כפירה בדברי המלווה וגם הודאה בסלע השלישי שלא כתוב בשטר, ולכן חייב שבועה מדין מודה במקצת.

איכא דמותיב מסיפא: יש שהקשו מהסיפא של הברייתא על רב ששת שאמר לעיל שהילך פטור, שבסיפא של הברייתא נאמר שלדעת רבי עקיבא אם הלווה טוען שלווה ממנו שלושה סלעים הרי הוא כמשיב אבידה למלווה ופטור מן השבועה. משמע שאם היה טוען 'שתים' חייב שבועה כיון שאינו משיב אבידה, והרי כשהוא מודה בשתיים הוא בעצם מודה בשטר (= שכתוב בו 'סלעים' סתם ומשמעותו שני סלעים), והמודה בשטר הרי זה כאומר 'הילך' (כפי שהתבאר לעיל), נמצא שהטוען 'הילך' חייב שבועה וזה שלא כדברי רבי ששת!

תירוץ: לא, לעולם אימא לך: באמת גם אם הוא היה טוען 'שתים' היה פטור שבועה, והבריייתא כתבה שהוא טוען 'שלוש' כדי להשמיע לנו שבזה נחלקו ור"ע ורשב"א שר"ע סובר שאינו כמודה במקצת הטענה אלא הוא כמשיב אבידה ופטור משבועה.

הכי נמי מסתברא: וכן מסתבר שלדעת רבי עקיבא גם כשטוען שתים פטור, משום שאם ר"ע מחייב בטוען 'שתים' א"כ יתכן שהלווה מערים עלינו, שהוא חושב לעצמו 'אם אטען שתים אתחייב בשבועה, עדיף לי לטעון שלוש ובכך יחשבו שאני אדם ישר ואני אהיה כמשיב אבידה ואפטר משבועה', אלא בהכרח שגם אם טוען 'שתים' פטור משבועה, ולכן כשטוען 'שלוש' הוא נחשב כמשיב אבידה ופטור משבועה.

קושיא: אלא קשיא לרבי חייא: כלומר ע"פ מה שהתבאר קעת שבהכרח רבי עקיבא סובר שאם טוען שתים פטור משבועה אף שזה 'הילך', אם כן מוכח שהילך פטור, וא"כ קשה לרבי חייא הסובר ש'הילך' חייב.

תירוץ: שאני התם: באמת אפשר לומר ש'הילך' חייב, והטוען 'שתים' פטור לפי שהעדים החתומים בשטר מעידים כדבריו שלווה רק שתים.

אי נמי: אפשרות נוספת: אם טוען 'שתים' פטור משבועה לפי שבשטר כתוב שחייב רק שתים, ושטר נחשב לשיעבוד קרקעות, וכשם שלא נשבעים על כפירת שיעבוד קרקעות כך הודאה בשיעבוד קרקעות לא יכולה להביא לידי שבועה.

קושיא על הסובר ש'הילך' פטור:

מתיב מר זוטרא בריה דרב נחמן: למדנו במשנה במס' שבועות - התובע את חברו בבית דין שחייב לו כלים וקרקעות, וחבירו הודה לו שחייב לו כלים וכפר בקרקעות או להיפך, פטור משבועה, לפי שקרקעות התמעטו מתורת שבועה ולכן אין נשבעים על כפירת הקרקעות ואין ההודאה בהם מחייבת שבועה. וכן אם הודה במקצת הקרקעות פטור משבועה, לפי שלא נשבעים על כפירת קרקעות ואין ההודאה בהם מחייבת שבועה. אבל אם הודה במקצת הכלים חייב שבועה על הכלים מדין מודה במקצת, ומגלגלים עליו שבועה אף על הקרקעות. ע"כ המשנה שם.

טעמא וכו': הטעם שאינו נשבע כשתובעו כלים וקרקעות משום שלא נשבעים על קרקעות, אבל אם תבעו כלים והודה לו על מקצתם והכלים מונחים לפנינו בדומה

למקרה שתבעו כלים וקרקעות והקרקעות נמצאים לפנינו, חייב שבועה, ומדובר שהוא אמר לו על הכלים המונחים לפנינו 'הילך', א"כ מוכח ש'הילך' חייב שבועה!

תירוץ: לא, לעולם אימא לך: באמת גם אם תבעו כלים והודה לו על מקצתם ואמר לו 'הילך' פטור, לפי שהילך פטור משבועה, והטעם שהמשנה כתבה 'כלים וקרקעות' כדי לחדש לנו שאם הודה על מקצת כלים מגלגלים עליו שבועה אף על הקרקעות.

קושיא: מאי קא משמע לן 'זוקקין' תנינא! כלומר מה החידוש בזה שהמטלטלין (- הכלים) 'זוקקין' את הקרקעות להישבע עליהם ע"י גילגול, והרי כבר למדנו זאת במשנה במס' קידושין.

תירוץ: הכא עיקר וכו': כאן (- במשנה במס' שבועות) זהו העיקר, לפי ששם נכתבו כל דיני השבועות, אבל שם במס' קידושין זה נכתב במשנה אגב דין אחר שנכתב שם.